

Олена Володимирівна ПЕТРУШКА

к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2065-8825>

e-mail: petrushka888@ukr.net

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні недоліки функціонування солідарної пенсійної системи, а також вказані фактори, які мають негативний вплив на діяльність Пенсійного фонду України зокрема. Окреслено переваги багатокomпонентної системи пенсійного страхування. Також окреслено умови та запропоновано напрями, дотримання яких дало б змогу забезпечити збалансованість між надходженням фінансових ресурсів пенсійного страхування та їх використанням, а також дозволило б пенсійній системі виконувати покладені на неї завдання в особі Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів (НДФ).

Ключові слова: державне та недержавне пенсійне забезпечення, фінансові ресурси пенсійного страхування, модернізація пенсійної системи України

ВСТУП

Система пенсійного страхування України перебуває у досить складному фінансовому становищі, що підтверджується низкою факторів: зростанням дефіцитності бюджету Пенсійного фонду України, що супроводжується зменшенням власних надходжень до бюджету; посиленням розриву між пенсійними виплатами й заробітними платами; відсутністю зацікавленості громадян у формуванні власних пенсійних накопичень; відсутністю залежності між сплаченим страховими внесками застрахованими особами та отримуваними пенсійними виплатами; високим впливом політичної та економічної ситуації у країні на розвиток системи пенсійного страхування України на всіх її рівнях; значним рівнем тіньової економіки, тінізацією заробітних плат та інших доходів громадян, що, знову ж таки, дозволяє зменшити базу нарахування єдиного внеску, а в результаті є однією з найбільших причин погіршення фінансового стану всієї системи пенсійного страхування України. У зв'язку із наявністю демографічних, соціально-економічних та фінансових проблем, які постали перед Україною, досить гострим є питання необхідності модернізації пенсійної системи України. Основою для її вдосконалення мають стати зміни, які зможуть забезпечити створення збалансованої і справедливої системи пенсійного страхування, яка буде функціонувати на засадах прозорості та ефективності, основним покликанням якої стане забезпечення високого рівня життя та соціальної інтегрованості існуючих та майбутніх пенсіонерів.

МЕТА роботи полягає у дослідженні проблем функціонування пенсійної системи України та пошуку шляхів вдосконалення системи формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою цього дослідження є аналіз наукових статей вітчизняних та зарубіжних вчених, монографій, матеріалів періодичних видань, статистичних даних та нормативно-правових актів, ресурси мережі Інтернет. У проведенні

дослідження використано методи аналізу та синтезу, методи порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова спроможність системи пенсійного страхування кожної країни є запорукою матеріального добробуту її громадян, які досягли пенсійного віку. Забезпечення гідного рівня життя особам похилого віку, створення додаткових умов для розвитку економіки, запровадження стимулюючих механізмів створення пенсійних заощаджень для майбутніх пенсіонерів є передумовами для здійснення модернізації системи формування та використання фінансових ресурсів системи пенсійного страхування України, яка ґрунтуватиметься на засадах соціальної справедливості та особистої відповідальності кожного громадянина за своє фінансове становище у майбутньому.

Реальними й першочерговими кроками у напрямі реалізації окреслених векторів реформування на шляху до вдосконалення системи пенсійного забезпечення мають стати комплексні системні заходи з детінізації економіки, створення робочих місць, легалізації ринку праці, зниження тиску на фонд оплати праці і спрощення податкового адміністрування, забезпечення належного рівня заробітної плати й доходів населення [1, с. 7]. На нашу думку, ці кроки є вкрай необхідними й дуже ефективними, проте на практиці вони потребують дуже багато часу для їх реалізації. Саме тому варто виділити, менш глобальні, але не менш важливі кроки, які допоможуть здійснити модернізацію сучасної системи формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування України.

На сьогодні система формування і використання фінансових ресурсів солідарної пенсійної системи не дає повноцінно виконувати функції, які покладені на неї. Саме тому необхідно створити умови, які змогли б забезпечити збалансованість між надходженням фінансових ресурсів та їх використанням, а також дозволить солідарній пенсійній системі виконувати покладені на неї завдання в особі Пенсійного фонду України. З цієї метою необхідно (рис. 1):

Рис. 1. Напрями вдосконалення системи формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування України [складено автором]

З метою удосконалення механізму ефективного використання коштів пенсійної системи необхідним є модернізація існуючої системи адміністративного, фінансового та бюджетного менеджменту. Ключовим моментом такої модернізації є врахування повноти фінансового забезпечення, результативності та ефективності управління фінансовими потоками. Забезпечення ефективного використання бюджетних коштів пенсійної системи розглядають як один із напрямів підвищення забезпечення цих коштів. Використання бюджетних коштів повинно ґрунтуватися на збалансованості можливостей та потреб забезпечення фінансових ресурсів, аналізі достатності їх обсягів, оцінці рівня їх результативності та керованості, наявності інноваційних важелів та схем їх управління, інших складових фінансового менеджменту, обґрунтованості побудови фінансових потоків [2].

Що стосується недержавного пенсійного забезпечення, варто зазначити, що з початку становлення й дотепер відбулося значне зростання як кількісних так і якісних показників його діяльності. Проте ефективному розвитку системі недержавного пенсійного забезпечення в Україні на сьогодні перешкоджає низка причин, до яких належать як загальноекономічні чинники, так і специфічні, які притаманні фінансовому ринку. Дія цих чинників поширюється й на процес формування та використання фінансових ресурсів суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення. До них належать [3]:

- обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів;
- складна процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків;
- збільшення ризиків неповернення пенсійних активів, які розміщені на депозитних рахунках банківських установ, до яких запроваджено тимчасову адміністрацію або прийнято рішення про їх ліквідацію;
- відсутність зацікавленості роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для своїх

працівників;

– низький рівень роз'яснювальної роботи стосовно ролі накопичувального пенсійного забезпечення у суспільстві та недостатня фінансова спроможність громадян стосовно участі в ньому.

До того ж у впровадженні третього рівня пенсійної системи Україна зіткнулася з низкою проблем, серед яких є суперечливі питання державного регулювання та оподаткування, недостатній рівень розвитку фінансових ринків, зосередженість роботодавців не на соціальних питаннях, а на розв'язанні поточних проблем, що виникли внаслідок фінансової кризи та інших дестабілізуючих факторів [4, с. 84].

Одним із важливих напрямів діяльності для розв'язання проблеми формування та використання фінансових ресурсів є подолання проблеми недовіри та недостатньої інформованості населення стосовно недержавного пенсійного забезпечення. Вважаємо, що інформація, яка повинна доходитися до громадян України, із функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення має заповнити їх у державній підтримці сфери недержавного пенсійного забезпечення. Державна підтримка системи недержавного пенсійного забезпечення є дуже важливою для вкладників, адже це говорить про надійність та збереження вкладених коштів та є гарантією повернення їх у майбутньому. Крім того, ця інформація має бути зрозумілою для переважної більшості населення України, містити в собі достовірні показники діяльності недержавного пенсійного забезпечення.

Інвестиційний потенціал накопичувальної пенсійної системи відіграє важливу роль як для розвитку економіки загалом, так і для місцевого господарства зокрема. Однак можливості його використання на регіональному рівні вимагають активної участі органів місцевої влади у процесі залучення громадян до формування пенсійних накопичень. Одним із варіантів такої участі може стати створення муніципальних пенсійних фондів [4, с. 85]. Діяльність таких фондів дозво-

литель не лише підвищити рівень пенсійного забезпечення працівників окремого регіону, але й забезпечити концентрацію фінансових ресурсів у його межах та їх спрямування на розвиток місцевого господарства [5, с. 207]. На нашу думку, це дозволить також посилити мотивацію громадян до здійснення пенсійних заощаджень, адже на сьогодні не у всіх містах України представлені суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення, що певною мірою відлякує населення через територіальну віддаленість даних установ, що знову ж таки викликає певний рівень недовіри. Діяльність муніципальних пенсійних фондів дозволить не тільки примножити надходження фінансових ресурсів до недержавного пенсійного забезпечення, а й дозволить зміцнити фінансове становище регіону.

Слід приділити увагу і збільшенню пропозиції якісних інструментів інвестування для пенсійних фондів. Оскільки їхні активи мають довгостроковий характер, а акції більш стійкі до інфляції ніж боргові інструменти, варто дозволити підвищити частку акцій у портфелі НПФ до 60 % [4, с. 66]. На сьогодні найбільша рекомендована частка у структурі портфеля НПФ належить депозитам, а саме 50 % від усіх фінансових інструментів. Варто зазначити, що депозити не дають можливості отримувати реальний дохід для недержавних пенсійних фондів, саме тому такий розподіл не є ефективним. Те саме стосується й облігацій внутрішньої державної позики, адже вони більше гарантують збереження коштів від інфляції, ніж отримання реального доходу. Тому варто зосередитись на створенні ринку акцій в Україні, що дозволить здійснювати недержавними пенсійними фондами ефективну інвестиційну політику й отримувати реальний інвестиційний дохід на вкладені кошти. Саме тому запропонована схема дозволить зменшити негативний вплив на розмір пенсійних накопичень.

Доречно дозволити пенсійним фондам купувати цінні папери інститутів спільного інвестування. Світова практика стверджує, що так зменшуються ризики управління коштами. До того ж ці фонди диверсифіковані і з них завжди НПФ може вийти [6, с. 166].

Крім того, з метою заохочення населення для здійснення пенсійних заощаджень у системі недержавного пенсійного забезпечення України є підвищення рівня її прозорості, яке можливе шляхом запровадження обов'язковості використання суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення міжнародних стандартів фінансової звітності. Доречним буде, на нашу думку, створити мегарегулятор за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Варто зазначити, що на сьогодні існує розподіл функцій нагляду за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, що негативно впливає на ефективність державного регулювання та може призвести до ризику втрати

коштів. Саме тому доцільним буде створення єдиного органу державного нагляду, який буде здійснювати контроль за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

На практиці з метою більш широкого розповсюдження недержавних пенсійних схем серед населення, необхідно законодавчо закріпити участь працівників підприємств великого й середнього бізнесу в приватних пенсійних схемах від підприємств, частину пенсійного внеску за цих умов буде вносити підприємство – роботодавець (як відсоток від нарахованої заробітної плати), іншу – власне сам працівник. Окрім цього, рекомендовано започаткування діяльності корпоративних пенсійних фондів для державної сфери, адже на сьогодні повноцінно запроваджує додаткове пенсійне страхування серед своїх працівників тільки Національний банк України (КНПФ НБУ) та ПАТ «Укртрансгаз» (страхова компанія «Блакитний поліс») [7, с. 143–144]. Варто зазначити, що в Україні практика створення державними організаціями корпоративних і професійних НПФ певний час була популярною, проте їх діяльність із часом частково гальмувалась, а згодом зупинялася зовсім. Закріплення на рівні законодавства участі підприємств державного сектору, великого та середнього бізнесу у недержавному пенсійному забезпеченні дозволить не тільки покращити якісні та кількісні показники розвитку системи НПЗ, а й надасть певні соціальні пільги працівникам, зменшить плинність кадрів та тінізацію заробітних плат на підприємствах та установах.

ВИСНОВКИ

Отже, впровадження запропонованих напрямів модернізації системи пенсійного страхування України в розрізі формування та використання фінансових ресурсів мають першочергове значення. Ці заходи стосуються насамперед вдосконалення функціонування першого та третього рівня пенсійного страхування України, а саме солідарної пенсійної системи в особі Пенсійного фонду України, а також системи недержавного пенсійного забезпечення.

Актуальність обраних шляхів модернізації пенсійної системи України підвищується у зв'язку з тим, що це стосуватиметься вдосконалення не лише системи пенсійного страхування, а й усієї економічної системи України. Адже створить додаткові стимули для виходу економіки з тіні, сформує великий потенціал фінансових ресурсів, які спрямовуватимуться для інвестування та розвитку економіки країни. Варто зазначити, що надзвичайно важливим для України є вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн, а також застосування його на практиці для вдосконалення власної системи пенсійного страхування та покращення фінансового становища своїх громадян.

Список використаних джерел

1. Слюсарчук О.П., Бутурлак Т.О. Актуальні проблеми подальшого реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. *Державне регулювання процесів економічного й соціального розвитку. Теорія і практика державного управління*. Вип. 2 (41). 2013. С. 1–8.
2. Лиднюк О.А. Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf>
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. URL:

<https://nfp.gov.ua/>

4. Татарин Н.Б., Ковальчук Ю.Р., Цюник С.І. Недержавні пенсійні фонди: модернізація, тенденції та проблеми. *Економіка та держава*. 2021. № 5. С. 82–86.

5. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія. К.: КНТЕУ, 2017. 248 с.

6. Демченко М.В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Вип. 20.9. С. 161–168.

7. Небаба Н.О. Управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Українська академія банківської справи. Суми, 2015. 221 с.

References

1. Sliusarchuk O.P., Buturlakina T.O. Current problems of further reform of the pension system in Ukraine. *State regulation of economic and social development. Theory and practice of public administration*. 2013. Issue 2 (41). pp. 1–8. (in Ukrainian).

2. Lydniuk O.A. Ways to improve the mechanisms of state regulation of financial support of the pension system of Ukraine. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf> (in Ukrainian).

3. Official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. URL: <https://nfp.gov.ua/> (in Ukrainian)

4. Tataryn N.B., Kovalchuk Yu.R., Tsiunyk S.I. Private pension funds: modernization, trends and problems. *Economy and state*. 2021. № 5. pp. 82–86. (in Ukrainian).

5. Chuhunov I.Ya., Nasibova O.V. Finance of pension provision: monograph. Kyiv: KNTEU, 2017. 248 p. (in Ukrainian).

6. Demchenko M. V. Current state and problems of development of private pension provision. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. 2019. Issue 20.9. pp. 161–168. (in Ukrainian).

7. Nebaba N.O. Management of financial flows of private pension funds: dis. ... PhD in economic sciences: 08.00.08 / Ukrainian Academy of Banking. Sumy, 2015. 221 p. (in Ukrainian).

Olena PETRUSHKA

PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2065-8825>

e-mail: petrushka888@ukr.net

MODERNIZATION OF THE SYSTEM OF FORMATION AND USE OF FINANCIAL RESOURCES OF PENSION INSURANCE IN UKRAINE

Introduction. Due to the demographic, socio-economic and financial problems facing Ukraine, the need to modernize Ukraine's pension system is quite acute. The basis for its improvement should be changes that will ensure the creation of a balanced and equitable pension insurance system, which will operate on the basis of transparency and efficiency, the main vocation of which will be to ensure a high standard of living and social integration of existing and future retirees.

The purpose of the paper is to study the problems of the functioning of the pension system of Ukraine and to find ways to improve the system of formation and use of financial resources of pension insurance.

Results. Real and priority steps towards the implementation of the outlined vectors of reform on the way to improving the pension system should be comprehensive systemic measures to de-shadow the economy, create jobs, legalize the labor market, reduce pressure on the payroll and simplify tax administration, ensure adequate wages and income. In order to improve the mechanism of effective use of the pension system, it is necessary to modernize the existing system of administrative, financial and budgetary management. The key point of such modernization is to take into account the completeness of financial security, efficiency and effectiveness of financial flow management. Ensuring the efficient use of budget funds of the pension system is considered as one of the ways to increase the provision of these funds. The use of budget funds should be based on a balance of opportunities and needs for financial resources, analysis of their adequacy, assessment of their effectiveness and manageability, the availability of innovative levers and management schemes, other components of financial management, soundness of financial flows. One of the important activities to solve the problem of formation and use of financial resources is to overcome the problem of distrust and lack of public awareness about private pension provision.

Conclusion. The urgency of the chosen ways to modernize the pension system of Ukraine is increasing due to the fact that it will concern the improvement not only of the pension insurance system, but also of the entire economic system of Ukraine. After all, it will create additional incentives for the economy to emerge from the shadows, will form a great potential of financial resources that will be directed to investment and economic development of the country.

Keywords: state and non-state pension provision, financial resources of pension insurance, modernization of the pension system of Ukraine